

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน ในโรงเรียนตำบลหาดแพง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยได้มุ่งประเด็นศึกษา ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ๒) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียน ๓) วิเคราะห์ผลการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรม ให้กับนักเรียน

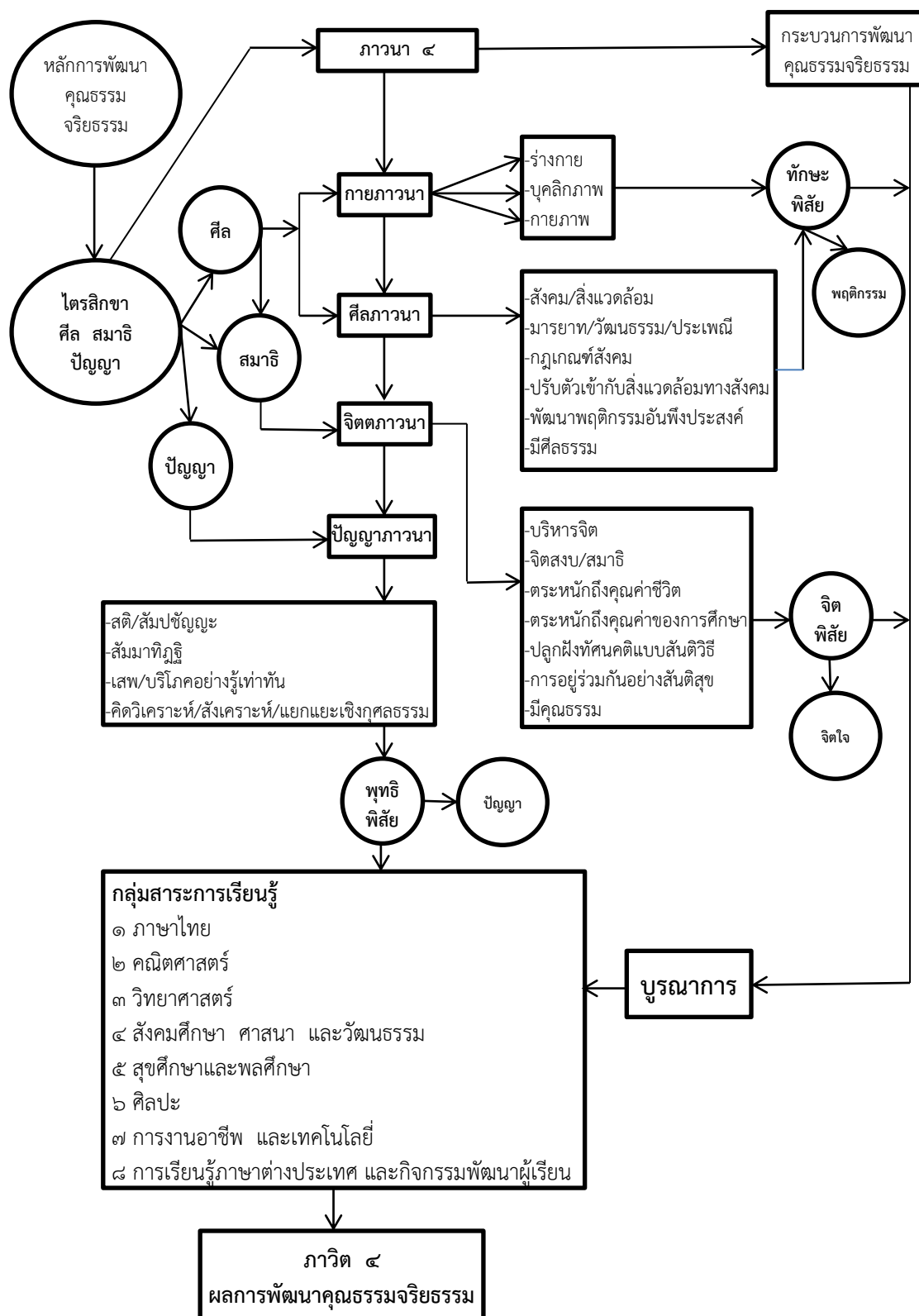
การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการที่นำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายไว้ การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ซึ่งกำหนดให้มีคุณค่าและเป็นไปตามขั้นตอน เพราะฉะนั้นการพัฒนา จึงเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้า หรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา^๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตนเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสระภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล^๒ จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน พบว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังต่อไปนี้

^๑ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๑.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

ผังการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

แผนภาพที่ ๑ แสดงความเชื่อมโยงของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

๔.๑.๑ หลักการพัฒนจริยธรรม

หลัก ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นวิธีการพัฒนาบุคคล โดยใช้หลักไตรสิกขาเต็มระบบ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นตัวแกนของการฝึก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล ก็คือ วินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ เพราะวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีล ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาเป็นรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อม ที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดี และเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดี ที่พึงประสงค์

๒) สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็ง มั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ หรือเรียกว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓) ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่างๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นเป็นตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต จากนั้นนำเข้าสู่กระบวนการพัฒนา

ภาวนา ๔ คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาการทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนา

๑) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

๒) ศีลภาวนา หมายถึง การพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจากับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคม สิ่งแวดล้อม มารยาท ประเพณีวัฒนธรรม ระเบียบกฎเกณฑ์ของโรงเรียนและสังคม มีศีลธรรม เป็นต้น

๓) จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความ

อดทน สมาธิคือความมีใจตั้งมั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ เข้มแข็ง เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

๔.๑.๒ กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรม

กระบวนการพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียนนั้นจะต้องมีกระบวนการหรือรูปแบบที่สามารถจะขัดเกลา ปลุกฝัง พัฒนาทั้ง ๔ ด้านควบคู่กันไปพร้อมกันอันได้แก่ พัฒนาด้านกาย พัฒนาด้านศีล พัฒนาด้านจิต และพัฒนาด้านปัญญา จึงจะต้องอาศัยหลายภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน ซึ่งมีวิธีการ กระบวนการหรือรูปแบบการพัฒนาจริยธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กระบวนการที่จะพัฒนาบุคคลนั้นแยกได้เป็น ๒ วิธี คือ กระบวนการก่อนที่จะเข้าสู่การพัฒนา และกระบวนการพัฒนา แต่ละวิธีมีหลักการสำคัญดังนี้

๑) เริ่มจากสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบซึ่งเป็นปัญญาในระดับหนึ่ง ปัญญาในขั้นนี้เป็นความเชื่อและความเข้าใจในหลักการต่างๆไป โดยเฉพาะความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นความเชื่อถือที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนา ทำให้มีการพัฒนาต่อไปได้ ในทางตรงข้าม ถ้ามีความเชื่อมีทิฐิที่ผิด ก็จะตัดหนทางการพัฒนาไปเลย เช่น ถ้าเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรก็เป็นไปเองแล้วแต่โชค หรือเป็นเพราะการดลบันดาลความเชื่ออย่างนี้ไม่เป็นสัมมาทิฐิ

ดังนั้นในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาบุคคลเมื่อเริ่มต้นจึงต้องมีปัญญาอยู่บ้าง นั่นคือปัญญาในระดับของความเชื่อในหลักการที่ถูกต้อง สัมมาทิฐิซึ่งเป็นพื้นฐานหรือเป็นจุดเริ่มให้การฝึกฝนพัฒนาต่อไปได้นี้ จะเกิดขึ้นในตัวบุคคลได้อย่างไร ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการ^๓ คือ (๑) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆษะ (๒) ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ หลักการนี้หมายความว่า การมีสัมมาทิฐิอาจจะเริ่มจากปัจจัยภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่หรือวัฒนธรรม ซึ่งทำให้บุคคลนั้นได้รับอิทธิพลจากความเชื่อ ความคิดนึก ความเข้าใจ ภูมิธรรมภูมิปัญญา และพฤติกรรมที่ถ่ายทอดต่อกันมา ถ้าสิ่งที่ได้รับจากการแนะนำสั่งสอนถ่ายทอดมานั้นเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง อยู่ในแนวทางของเหตุผล ก็เป็นจุดเริ่มของสัมมาทิฐิ ที่จะนำเข้าสู่กระแสการพัฒนาหรือกระบวนการฝึก ถ้าไม่เช่นนั้น บุคคลอาจเข้าสู่กระแสการพัฒนาโดยเกิดปัญญาที่เรียกว่าสัมมาทิฐินั้นด้วยการใช้โยนิโสมนสิการ คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง แต่คนส่วนใหญ่มักจะเข้าสู่กระแสการพัฒนาด้วยปรโตโฆษะ เพราะคนที่มีโยนิโสมนสิการแต่แรกเริ่มนั้นหาได้ยาก คำว่า ปรโตโฆษะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น คืออิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรโตโฆษะนั้นเป็นบุคคลที่ดี เราเรียกว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรโตโฆษะชนิดที่กลั่นกรองแล้ว และเราได้เลือกสรรที่จะนำมาใช้งานจริงๆใน

^๓ ดูรายละเอียดใน ม.มู (ไทย), ๑๒/๔๙๗/๕๓๕.

การศึกษา ปรโตโมหะโดยทั่วไป ก็ได้แก่พ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคม ถ้าบุคคลและสถาบันเหล่านี้เป็นปรโตโมหะที่ดี ก็จะทำให้เด็กไปสู่สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ดีต่อไป

๒) วิธีการพัฒนาบุคคล โดยใช้หลักไตรสิกขาเต็มระบบ ส่วนวิธีการหรือกระบวนการฝึกมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีเรียกว่าสิกขา เมื่อเราฝึกคนให้มีชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดีหรือวิถีชีวิตที่ดีนั้นก็เป็นมรรค มรรคกับสิกขาก็เลยมีความหมายเกือบจะเหมือนกัน มรรคคือการดำเนินชีวิตที่ดี แต่จะมีชีวิตที่ดีได้ก็ต้องมีการฝึกฝนพัฒนา ดังนั้นจึงต้องมีการฝึกที่เรียกว่าเป็นสิกขา เพราะฉะนั้น สิกขา ก็คือการฝึกให้มีชีวิตที่ดีที่ดำเนินตามมรรค และมรรคมงคล ๘ นั้นก็สรุปลงได้เป็นสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นตัวแกนของการฝึก เป็นอันว่าจะต้องจับแยกและโยงให้ถูกต้องว่า มรรคกับสิกขาเป็นเรื่องที่สัมพันธ์เป็นอันเดียวกัน แต่เป็นคนละแง่กัน เพราะสิกขาเป็นทางการฝึกหรือการพัฒนามนุษย์ เมื่อฝึกได้ผล จนสิ่งที่ฝึกนั้นกลายเป็นวิถีชีวิตของเขา มันก็กลายเป็นมรรคไป พอมรรคเกิดขึ้นแล้ว ก็พาเข้าถึงจุดหมายของการศึกษาหรือการพัฒนานั้น คืออิสรภาพที่ปลอดทุกข์ปราศปัญหา^๔

การฝึกฝนและพัฒนาคนุชนั้นทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

๑) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล ก็คือ วินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนาคนุชน เพราะวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีล ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาเป็นรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อม ที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดี และเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดี ที่พึงประสงค์

๒) สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็ง มั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ หรือเรียกว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓) ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่างๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นเป็นตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้เข้าสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคนได้อย่างไร ?*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม วิทยาลัยเวศกวัน, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓.

แท้จริง ตัวการฝึกที่จะทำให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เปี่ยมมรรค การฝึกที่เรียกว่าสิกขา หรือแปลว่าการศึกษานี้ บางทีก็ใช้ศัพท์แทนเป็นคำว่า ภาวนา ซึ่งก็คือเรื่องของสิกขานั้นเอง แต่คำว่าภาวนา แปลว่าทำให้เจริญ ทำให้เป็นทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ภาวนาจัดเป็น ๔ อย่าง คือ

๑) กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) ศิลภาวนา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม

๓) จิตภาวนา การพัฒนาจิต คือ การทำจิตใจให้เจริญองงามขึ้นในความดีงาม ความเข้มแข็ง มั่นคงสงบสุข และเป็นอิสระ

๔) ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้าง ความรู้ความเข้าใจ ความคิด เหตุผลและการหยั่งรู้ความจริง จนเข้าถึงอิสรภาพ มีชีวิตที่ดีงามปลอดทุกข์ปราศปัญหา^๕

สรุปได้ว่า การพัฒนาจริยธรรม แรกเริ่มต้องสร้างให้เด็กเกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ความเชื่อ เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งการที่จะสร้างให้เด็กมีความเชื่อที่ถูกต้องตามความเป็นจริงได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ได้แก่ พ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ และประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อชี้แนะ สั่งสอน อบรมให้รู้จักเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด เพื่อชักนำให้เด็กได้เกิดความเชื่อที่ถูกต้อง มีความเห็นตามความเป็นจริง รู้เท่าทันความเป็นไปของโลกและชีวิต จากนั้นก็ให้สถาบันการศึกษาและสถาบันทางพุทธศาสนารับช่วงต่อในการฝึกอบรมเด็กนักเรียน โดยเน้นหลักไตรสิกขามาเป็นแกนฝึกพัฒนาเด็ก เพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาให้เกิดจริยธรรมกับเด็กนักเรียนต่อไป

๔.๑.๓ การบูรณาการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจริยธรรม

โดยการนำมาประยุกต์ใช้และบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม ในแง่ของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ภาษาไทย ให้นักเรียนอ่าน เขียน ประวัติศาสตร์ คัมภีร์ นิทานชาดกเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม บุคคลสำคัญที่ให้คุณประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ หลักธรรมต่างๆ ตลอดจนสุภาษิตสอนใจ

๒) คณิตศาสตร์ ให้นักเรียนคำนวณเวลา ในเหตุการณ์ต่างๆในประวัติของศาสนา เทียบเวลาในปัจจุบัน ว่ามีเวลาระยะห่างกันในแต่ละเหตุการณ์สำคัญของศาสนา

๓) วิทยาศาสตร์ ใช้หลักพิสูจน์ในทางวิทยาศาสตร์ พิสูจน์หลักธรรมในทางศาสนา การนำความรู้และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คติวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ ในด้านความรู้ ทางวิทยาศาสตร์ และพระพุทธศาสนา ยอมรับความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ “ประสบการณ์” หมายถึง การที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้ประสบกับความรู้สึกลึกซึ้งบางอย่างด้วย เช่น รู้สึกดีใจ รู้สึกอยากได้ เป็นต้น

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), จะพัฒนาคนได้อย่างไร ?, หน้า ๔๖-๔๙.

วิทยาศาสตร์เริ่มต้นจากประสบการณ์ คือ จากการที่ได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ แล้วเกิดความอยากรู้อยากเห็นก็แสวงหาคำอธิบาย การทดสอบด้วยประสบการณ์ สืบสาวหาเหตุและผลของเหตุ เป็นต้น

๔) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย ศึกษาและปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น

๕) สุขศึกษาและพลศึกษา ความรู้ ทักษะ และเจตคติในการสร้างเสริมสุขภาพพลานามัยของตนเอง และผู้อื่น การป้องกันและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพอย่างถูกวิธี และทักษะในการดำเนินชีวิต และการส่งเสริมสุขภาพะเชิงพุทธทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ สุขภาวะทางด้านปัญญา

๖) ศิลปะ ความรู้และทักษะในการคิดริเริ่ม จินตนาการ สร้างสรรค์งานศิลปะสุนทรีย์ภาพ และการเห็นคุณค่าทางศิลปะ อนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

๗) การงานอาชีพ และเทคโนโลยี มีความรู้ ทักษะและเจตคติในการทำงาน การจัดการ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการใช้เทคโนโลยี การมีสัมมาอาชีพะ และการเสพสื่ออย่างรู้เท่าทัน

๘) การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ความรู้ด้าน ทักษะ และเจตคติและวัฒนธรรมการใช้ภาษาต่างประเทศ ในการสื่อสาร การแสวงหาความรู้ และการประกอบอาชีพ ส่งเสริมทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศ เพื่ออธิบายหลักธรรมทางพุทธศาสนาและการศึกษาพุทธศาสนาจากภาษาต่างประเทศได้

สรุปได้ว่า ในการฝึกพัฒนากาย หรือ ฝึกพัฒนาอินทรีย์นั้น การพัฒนากายจึงเป็นการพัฒนาอินทรีย์ คือ ฝึกให้มีอินทรีย์สังวร ได้แก่ ความสำรวมอินทรีย์ ๖ เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดความแข็งแกร่งของศีล ความประพฤติ เพื่อสนับสนุนจิตสมาธิให้มีพลังงานที่มั่นคงและเป็นทางให้เจริญปัญญาสามารถรู้จักคิด วิเคราะห์หาเหตุหาผล รู้จักผลกระทบที่เกิดขึ้นจากผลของการกระทำ และยังสามารถดำเนินชีวิตในภาวะการณ์ปัจจุบันได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันเลือกสรรแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ตน พร้อมทั้งหยิบบั้นความมีเมตตา อารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคมส่วนรวม

๔.๒ กระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนในตำบลหาดแพง

อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

หลักการและกระบวนการของการพัฒนาจริยธรรมโรงเรียนในตำบลหาดแพง โดยนำมาประยุกต์ใช้และบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม พร้อมทั้งกัน ดังนั้น จากการศึกษาพบว่าควรนำเอาหลักธรรม ภาวนา ๔ มาเป็นกระบวนการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน อันได้แก่ ๑) กายภาวนา (การพัฒนากาย) ๒) ศิลภาวนา (การพัฒนาศีล) ๓) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต) ๔) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียน

โรงเรียนในตำบลหาดแพงส่วนใหญ่นำหลักสูตรของโรงเรียนวิถีพุทธ มาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน จึงควรใช้หลักพุทธธรรมที่เรียกว่า ภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การพัฒนาด้านกาย ในกระบวนการประยุกต์ใช้หลักธรรมมาพัฒนากาย ในความหมายก็คือการพัฒนาทางด้านกายภาพ บุคลิกภาพ เป็นการฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอก และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดังเช่น ๑) มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง หรือการมีสุขภาพกายที่ดี ๒) การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบวินัยของโรงเรียน การพัฒนาทักษะการฝึกฝนการใช้ร่างกาย การใช้มือ ใช้อวัยวะ ให้มีความคล่องแคล่วชำนาญในการที่จะประกอบกิจการต่าง ๆ ๓) การพัฒนาอินทรีย์ มี ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ที่ใช้สำหรับสัมพันธ์กับโลกภายนอกให้ได้ผลดี ละเอียดอ่อน ว่องไว คล่องแคล่ว จัดเจน รู้จักเลือกรับเอาสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์เข้ามาให้แก่ชีวิต ป้องกันไม่รับเอาสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นโทษเข้ามา ในทางพระพุทธศาสนาให้ความหมายของการพัฒนากายที่ว่ามานี้ คือ พัฒนาการความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ให้เป็นไปในทางที่เกิดประโยชน์แก่ชีวิต โดยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับวัตถุ สิ่งแวดล้อม เริ่มแต่ปัจจัย ๔ จนถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมโดยทั่วไปให้มีความเกื้อกูลกันระหว่างชีวิตของเรากับธรรมชาติ

๒) การพัฒนาด้านศีล เป็นการพัฒนาด้านความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน ได้แก่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันภายในสังคม ในด้านการมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ศีลเป็นสภาพหรือคุณสมบัติของตัวบุคคล เป็นเรื่องของคนที่บุคคลนั้นมีระเบียบในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ความมีระเบียบหรือประพฤติตนอยู่ในระเบียบอย่างนี้เรียกว่า ศีล ส่วนวินัยนั้นเป็นการจัดระเบียบ ทั้งการจัดระเบียบชีวิตของตนเองและการจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนการจัดระบบสังคมทั้งหมด ศีลกับวินัย จึงเป็นของคู่กัน คือ วินัยทำให้เกิดศีล ถ้าเรารักษาวินัยเราก็เป็นผู้มีศีล ทางพระตามปกติจะเรียกคนว่าเป็นผู้มีศีล แต่ในภาษาไทยเรานิยมใช้คำว่า มีวินัย วินัยนั้นเนื่องอยู่กับสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม เรื่องศีลภาวนา การพัฒนาคนให้มีระเบียบในการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้หลายระดับ ๑) ความมีระเบียบระบบในการเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิต โดยที่ไม่ให้มีการเบียดเบียนกันในทางชีวิตร่างกาย ๒) เคารพกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ชุมชน สังคม ๓) มีความซื่อสัตย์ สุจริต ๔) ไม่คิดอยากได้ในทรัพย์สินของผู้อื่น คู่ครองคนอื่น อันเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาท ๕) มีวาจาที่เป็นความสัตย์ ไม่โกหก หลอกลวง ไม่ใช้คำพูดในทางที่ยุแหย่สร้างความแตกแยกในหมู่คณะ ๖) ไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเอง คือ ง่วง เว้นจากอบายมุข ๗) มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การฝึกฝนพัฒนาควบคุมตน ในทางกายวาจา เพื่อเป็นพื้นฐานของการฝึกจิตใจ

๔.๒.๒ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาด้านจิต

การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ๑) มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ๒) มีความขยันหมั่นเพียร ๓) มีความอดทน อดกลั้น มีความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน ๔) มีสมาธิจิตใจตั้งมั่น และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น โดยการฝึกอบรมจิต เติบงกรม นั่งภาวนา หรือการปฏิบัติธรรมนี้ เพื่อทำให้จิตสงบ มีสมาธิ เมื่อเกิดมีสมาธิขึ้นในตัวเด็กนักเรียนแล้ว ความตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่เด็กนักเรียนกำลังเผชิญตรงหน้า ซึ่งจะทำให้เด็กนักเรียนสามารถที่จะหยุดคิดพิจารณา แล้วสามารถที่จะตัดสินใจได้ว่า สิ่งนี้ถูก ผิด ดี ชั่ว ได้อย่างไร และจะส่งผลให้เด็กนักเรียนได้ ตระหนักถึงคุณค่าชีวิต ตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษา ด้วยการปลูกฝังทัศนคติแบบสันติวิธี ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม แล้วการอยู่ร่วมกันภายในสังคมของนักเรียน ในโรงเรียน หรือแม้แต่ภายในชุมชน ก็จะไม่เกิดความสงบสันติสุข โดยอาศัยการมีคุณธรรมและจริยธรรมภายในจิตใจของนักเรียนเอง ซึ่งจะส่งผลต่อไปในภายภาคหน้าอย่างยั่งยืน

๔.๒.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาด้านปัญญา

การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส ความชั่วทั้งหลายทั้งปวงไม่สามารถที่จะเข้าครอบงำจิตใจได้และปลอดพ้นจากความทุกข์ สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา รู้จักคิดวิเคราะห์หาเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหาเป็น แก้ปัญหาถูกต้อง รู้จักการแยกแยะ ดี ชั่ว ถูก ผิด ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อสภาพการณ์ในปัจจุบันนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งจำเป็นต้องใช้สำหรับสัมพันธ์กับบริบททางสังคม เป็นช่องทางที่เราสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด

สรุปได้ว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมมีผลทำให้เกิดการพัฒนาทั้ง ๓ ด้านด้วยกัน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

๔.๓ ผลการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

การพัฒนาจริยธรรม เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาด้วยหลักการของไตรสิกขา และกระบวนการพัฒนา ภาวนา ๔ หรือ กระบวนการพัฒนาทางด้านกาย การพัฒนาด้านความประพฤติ/ศีล การพัฒนาด้านจิต และการพัฒนาด้านปัญญา ก็จะไม่เกิดเป็นผลที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๓.๑ ผลจากการพัฒนาจริยธรรมด้านพฤติกรรม

ภาวีกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ตระหนักในคุณค่าจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน รักบ้านเกิด มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะพัฒนาชุมชนตนเองให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ ในทางกายภาพก็เกื้อกูลต่อสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืนและดี ผลดี เริ่มแต่รู้จักการใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก และลิ้น เป็นต้น อย่างมีสติรู้เท่าทัน ดูเป็น ฟังเป็นให้

ได้ปัญญา การบริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด ไม่หลงใหล เมามัวมากเกินไปจนเกินไป ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่าที่เกิดจากการพัฒนาด้านความประพฤติ

ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว (ศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนสร้างความวุ่นวายให้ภายในสังคม ตั้งตนอยู่ในกฎระเบียบวินัยและมีอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างเช่น มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้สูงอายุ รู้จักกาลเทศะ รู้จักสถานที่ ชุมชน วางตนให้เหมาะสมในสถานที่แห่งนั้นในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข ให้เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง

๔.๓.๒ ผลจากการพัฒนาจริยธรรมด้านจิต

ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว (จิตภาวนา) คือ มีจิตในที่ฝึกอบรมดีแล้วสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำที่ไม่ดี ความมีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความมีมุทิตาจิต พลอยชื่นชมยินดีกับบุคคลอื่นที่ทำความดี ยกย่องและเอาเป็นแบบอย่างที่ดี มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคงมีความเพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส และสงบเป็นสุข

๔.๓.๓ ผลจากการพัฒนาจริยธรรมด้านปัญญา

ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (ปัญญาภาวนา) คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญา สามารถที่จะมองดูและเข้าใจถึงปัญหาด้วยปัญญาของตนเอง พิจารณาหาสาเหตุและตัวปัจจัยที่เป็นปัญหา แล้วรู้จักวิธีแก้ปัญหามาได้อย่างถูกต้อง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติหรือแรงจูงใจที่แอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตที่สภาพจิตใจเป็นอิสระไร้อุปสรรค ผู้มีภาวนาครบ ทั้ง ๔ อย่างนี้ถือว่าเป็นภาวิต ทั้ง ๔ ด้านนี้แล้วโดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวิตัตตะ” แปลว่าผู้ใดพัฒนาตนแล้ว

๔.๔ สรุป

ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมพัฒนาตนเอง อย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน และมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้เกื้อหนุนและกัน จนถึงขั้นความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจาก การสำรวมระงับกาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสและให้มีปกติ ไม่เบียดเบียน ผู้อื่น ต่อเมื่อมีกาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ภายนอกแล้ว จึงเป็นฐานในการฝึกอบรมพัฒนาจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิวรณ์ ๕ จนจิตนิ่งสงบเป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การงานทั้งหลายแล้ว จึงจะสามารถใช้ปัญญาพิจารณาวิเคราะห์เหตุและผลที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันขณะจนรู้เท่าทัน เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงถูกต้องตามสภาวะไตรลักษณ์ของสิ่งทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

พอสรุปได้ว่า หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักการในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน โดยกระบวนการพัฒนาจะต้องพัฒนารอบด้านทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกัน ซึ่งเรียกว่า ภาวนา ๔ คือ การปฏิบัติ ด้านกาย ด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา โดยนำทั้งหลักการไตรสิกขา และกระบวนการพัฒนา ภาวนา ๔ มาประยุกต์และบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่ม จึงจะเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ ทั้งในด้านความรู้ คุณธรรมและจริยธรรม ไปพร้อมๆกัน อันจะเป็นผลทำให้เด็กนักเรียนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม แบบสันติวิธี ที่เรียกกันว่า ภาวิต ๔ คือ ผู้มีกาย มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา อันได้พัฒนาแล้ว

ดังนั้น เมื่อเวลาที่มนุษย์มีกิจกรรมหรือการกระทำอะไรก็ตาม ทุกๆ ครั้งก็มักจะมีการปฏิบัติ เรื่องของการใช้ ภาวนา ๔ เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเราทำงานต้องมีสมาธิในการทำงาน และเมื่อต้องการแก้ปัญหาก็ต้องใช้ปัญญา และด้านร่างกายก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกครั้ง ในการใช้ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย แต่ถ้าในทางปฏิบัติธรรมแล้ว ก็ต้องมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา โดยสรุปแล้วทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านพฤติกรรม พัฒนาทางจิต และพัฒนาทางปัญญา